

Türk Dili Nereden Nereye

İskender PALA*

Özet

Türk dilinin Anadolu'daki gelişimi ve günümüzde kullanılan Türkçe'ye dönüşümü, değişik aşamalarda gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti'nin imparatorluk çehresi kazandığı Fatih döneminden itibaren Cumhuriyet'e geçiş ve modernleşme sürecinde Türk dilinin geçirdiği evreler dikkatle incelendiğinde, günümüzdeki dil bilincinin oluşması ve değişim aşamalarının doğru değerlendirilmesi bir gereklilik olur. Tarih boyunca dile önem veren Türk büyüklerinin tanınması da ayrıca önemlidir. Bu yazıda Türkçe'nin tarih içindeki gelişim süreci ana hatlarıyla verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler

Türkçe, tarih, dilde değişim, Atatürk, Dil Devrimi,

Summary:

The development of the Turkish language in Anatolia and its transition to modern Turkish has been realized in different stages. When one examines the phases that the Turkish language has undergone during the period of modernization and its transition to a Republic State starting with Fatih's era in which the Ottoman State acquired the status of an empire, one sees that it is necessary to create a conscious awareness for (the roots of) today's language so as to evaluate the phases of change appropriately. It is also important to acknowledge (learn about) the great Turkish figures who have attached importance to language throughout history. This essay is an attempt to outline (to trace) the historical development of the Turkish language.

Key words:

Turkish, history, change in language, Ataturk, language reform.

*"Bana güzel bir alfabe verin, size güzel bir lisan ve
o kuvvet ile güzel bir ulus yapayım."
Leibnitz*

GİRİŞ

Her ulusun dünyayı anlama ve anlatma biçimi ile evreni algılayışından doğan farklılıkları, onları diğer topluluklara karşı kenetlenebilecekleri ulusal değerler etrafında buluşturur: Kutsal inanışlar, kültür, gelenek, bayrak vb. Ulusu ulus yapan ortak çizgi ise dil sayesinde korunur. Toplumların bütün gelişim ve değişimleri bu ulusal değerler içinde anlam kazanır ve ulustan ferde doğru bir dil çizgisinde yayılır. Bu çizgi, zaman içerisinde toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilmek için ulusal değerlere paralel olarak eğilip bükülebilir, değişip başka şekiller alabilir. Anlayışlar değiştikçe, dilin de küçük rötuşlarla o anlayışın ifadesine zemin hazırlaması kaçınılmazdır. Montaigne'in dediği gibi aslında "Ne kendi varlığımız; ne de nesnelerin değişmez bir yaşamı vardır.[1]" Başka bir ifadeyle, evrende değişmeyen tek kural, herşeyin değişmekte olduğudur.

* Department of Turkish Language and Literature, İstanbul Kültür University 34191 Şirinevler / İstanbul

TÜRKÇE'NİN TARİHSEL MACERASI

Türkçe ilk ortaya çıktığı zaman, bugünkü gibi dağınık bir coğrafyada değil, Ortaasya'da sınırlı bir bölgede konuşuluyordu. Ortaasya'nın Türklüğe dar gelip Türklerin bu havzanın dışına taşmalarından itibaren Türk dilinde de bazı farklılaşmalar başlamıştı. Daha sonra kurulan Türk devletlerinin dilleri, onların tarihe hükmetme oranları ölçüsünde gelişme göstermiş ve kaderleri o devletlerle birlikte sahneye taşınmıştır: Doğu Türkçesi, Batı Türkçesi, Orta Türkçe, Harezmi Türkçesi, Kıpçakça, Çağatayca vs. Bugün Türkiye Cumhuriyeti'nin dili, Türkçe'nin tarihsel seyri içindeki en sağlam çizgiyi oluşturur.

Türkler, VIII. yüzyıldan itibaren peyderpey İslamiyet'i kabul etmeye ve dolayısıyla din kaynaklı Arapça kelimeleri yavaş yavaş benimsemeye başlamışlardı. XIII. yüzyıla gelindiğinde ise Anadolu'da zengin bir kültür ve edebiyat ortamı şekillenmiş, Moğol İstilas'ının önünden Selçuklu başkenti Konya'ya sığınan pek çok Türk asıllı bilgin, şair ve aydınlar, burada, evvelce kaynağından su içtikleri Farsça ile eserler vermeye başlamışlardı. O güne kadar Selçuklu İmparatorluğu'nun resmî dili Farsça idi ve İslamiyet dolayısıyla da şark bilimi daima Arap diliyle eserler vermişti. Türk yazar ve şairlerinin bu geniş mirastan yararlanmaları, aslında fazla da yabancı olmamakları bu dilleri iyi bilmeleriyle mümkün oluyordu. Kaldı ki o zamanın toplumlarında milliyetçilik fikri henüz bir anlam taşıyor; bütün bir hayat anlayışını olduğu gibi, bilim ve sanatın sınırlarını da ümmetçilik olgusu belirliyordu. Halkın tamamı Türkçe konuşuyor, ancak iş yazıya gelince ya Farsça (devlet dili), yahut Arapça (bilim dili) tercih ediliyordu. Selçuklu Devleti'nin yıkılmasına kadar, bilim ve edebiyatla fazla ilgileri bulunmayan ve dolayısıyla henüz arı duru Türkçe konuşan Anadolu'daki beylikler de zorunlu olarak bu tutumdan etkileniyorlardı. Bu devrede Karamanoğlu Mehmed Bey'in söylediği ünlü "**Bundan böyle divanda, hankâhda, dergahta Türkçe konuşulacaktır.**" sözü de, aslında bilinçli bir Türkçecilik anlayışından ziyade, çevresindeki beylerin Farsça veya Arapça konuşarak yahut yazarak kendisinin aleyhinde bazı girişimlerde bulunmalarını önleme gayretine dayanıyordu.

XIV. yüzyıl, Anadolu'da beyliklerin siyasî ve kültürel hakimiyet mücadeleleriyle geçer. Bu dönemde Türkçe daha bir önem kazanmış olarak devlet dili haline gelir ve dolayısıyla birçok bilimsel ve edebi eserler Türkçe'ye tercüme edilir. Aşık Paşa'nın Türkçe'nin horluğu ve hakirliğini tesbitini takip eden yıllar Türkçe'nin yazıyla dostluğunu da pekiştirecek, o zamanın Türkçesi ile nazım ve nesir dilinde yeni kitaplar yazılmaya başlanacaktır.

FATİH VE TÜRKÇE

Anadolu beylikleri arasındaki mücadelede en büyük güç Osmanlı'da idi. Hızla gelişen ve genişleyen Osmanlı'nın beylerine artık "sultan" denilmeye başlamış, beyliğin hedefi imparatorluğa kilitlenmişti. Sultan II. Mehmed, Konstantinapolis'i aldığı günden itibaren tarihe damgasını vuracak yeni bir medeniyetin de temellerini atmış oluyordu. Bütün kurumları ve manevi değerleriyle içi çürümüş olan Bizans'ın, medeniyet arenasında bıraktığı boşluğu dolduracak kahraman o idi. Bu misyonun farkında olduğu içindir ki Fatih'e yalnızca savaş meydanlarında kazanılan zaferler yetmeyecek, kültür alanında da rakiplerini alt etmenin yollarını arayacak; askerî akınlarının çoğunlu-

ğunu batıya yöneltirken ilim ve sanat mücadelesini daima doğu ile yapacaktır. Nitekim o çağın ünlü bilim, sanat ve edebiyat adamlarını sarayına toplaması, kurduğu imparatorluğun da yüksek medeniyete yönelen yüzünü yansıtır. Onun bu mücadelesindeki rakipleri Fars dilini kullanan İran ile Türkçe'yi esas alan Çağatay, Babür, Akkoyunlu gibi Türk İmparatorluklarıdır.

Fatih'in sarayında resmî dil Türkçe idi, ancak henüz bir beylik iken devraldığı Türkçe'nin bu yeni devleti ifadeye yetmeyeceğini biliyordu. Bunun içindir ki bilimde yine Arapça'ya eskisi gibi ılımlı bakılırken edebiyatta Türkçe ön plana çıkmış, ancak gerek aruz, gerekse ifade yeteneği açısından bu Türkçe'nin Arap ve Fars kelimeleriyle beslenmesine zemin hazırlanmıştır. Bir müddet sonra artık beylik Türkçesi yerine, devlet Türkçesi sahneye çıkacaktır ve bu Türkçe, yükselen bir medeniyetin dili olarak asla yadsınmayacak, bilakis yeni kelimelerle beslenecektir.

Her medeniyet kendini ifade edebilecek çapta bir lisana gereksinim duyar. Fatih'in rüyasını gördüğü cihana yön verecek medeniyet projesi, o döneme kadar bütün ortaçağ dünyasını derinden etkileyen doğu ve batı dillerinden istifadeyi de öngörüyordu. Bize göre o, sanat ve edebiyatta devletin ihtiyacı olan dile ulaşmanın gayretindeydi ve milliyet endişesinden ziyade evrensellik vizyonu ile yüklüydü. Nitekim sonraki asırlar dünyada bir Türk asrı olarak anılacaktır.

Özet ifadesiyle Fatih, yeni bir medeniyetin dili olarak o asırlardaki Türkçe'nin organizasyonuna zemin hazırlama bilincine sahip olmakla ulusuna önderlik ediyordu.

KLASİK OSMANLICA

Osmanlı Devleti'nin dili XVI. yüzyıldan itibaren Arapça ve Farsça kelimelerin hiç bir endişe taşınmadan kullanıldığı klasik bir dil olarak üç asır daha kullanıldı. Bizim bugün Osmanlıca adını verdiğimiz o dile atalarımız Türkçe diyorlardı ve sanat eserlerini bu dille meydana getirmeyi maharet saydılar. Yüzyıllar birbirini takip ederken bu dil yeni eserleri; yeni eserler de daha sanatkârane bir dili besleyip durdu. O çağın insanlarına göre yabancı dil boyunduruğu diye bir anlayış gelişmemişti. Onlar, yabancı sözlerin birike birike bir gün gelip kendilerinin öz diline zarar vereceğini hiç akıllarına getirmedikleri gibi böyle bir kaygı da taşımadılar. Çünkü onlar ulusalcılığa değil, müslümanlığa bağlıydılar. Üstelik, değil 72 ulustan oluşan tebaasından birine, diplomaside dahi Türkçe kullanılmasına hiç bir kişi, kurum veya devletin itirazı olmuyor, ilişkide olunan her ulus bu dil ile anlaşmayı benimsemekte sakınca görmüyordu. Ne zaman ki devlet güçten düşmeye başladı; Türkçe'ye de içindeki yabancı unsurlar ağır gelir oldu. Bu çöküş sürecinde sanat ve ilim adamları kendilerini tekrara düşüp de orijinal fikirler, ilimler, edebiyat ve sanat eserleri üretmez olunca, Türkçe hantal bir gövde ile anlaşılmaz bir hâl aldı. Dünyaya yön veren Avrupa devletleri yeni bilim dalları, bu bilim dallarına ait terimler, bambaşka terminolojiler üretirken Osmanlı'nın %3'lük okur-yazar kesiminin literatürüne sıkışıp kalan dili, kendi ekseni etrafında kısır döngüye tutulan ilmine de bir şey katamazdı. Nihayet bu dil inişe geçen topluma ağır gelmeye, hatta kendi halkından da uzak düşmeye mahkum oldu. En kötüsü de, kutsal metinlerin hiç bir asırda bu dil ile yazılmamış olması, Türkçe tefsir kitaplarına itibar edilmemesi, din ilimlerinde Arapça'nın hakimiyetine musamaha gösterilmesiydi. Oysa diller, en ziyade kutsal ilimler sayesinde korunabilir.

OSMANLI'NIN TÜRKÇECİLERİ

Bir dilde, yabancı dillerden gelen kelimeler, dilbilgisi kurallarında görülen çeşitlilik ve başka dillere özenen ifade şekilleri o dili toplum tarafından anlaşılmaz bir duruma getirirse, bir anlaşma aracı olan dil hastalanmış demektir. Türkçe'nin zaman zaman bu illetten kurtarılması için çalışmalar yapılmışsa da bunlar gerek kişisel çabalar; gerekse üzerinde fazla titizlik gösterilmemesi yüzünden hep başarısızlığa uğramıştır. Daha XIV. yüzyılda Kırşehirli Aşık Paşa, Garipname adlı 12.000 beyitten fazla tutan eserinin sonlarında,

Türk diline kimsene bakmaz idi
Türlere her giz gönül akmaz idi

Türk dahi bilmez idi bu illeri
İnce yolu ol ulu menzilleri

Bu Garib-nâme anın geldi dile
Kim bu dil ehli dahi mânâ bile

Türk dilinde yani mânâ bulalar
Türk ü Tacik bile yoldaş olalar[2]

diyordu. Ne var ki Türkçe'nin değişim macerası yeni başlamaktaydı. Ondan yaklaşık yüzelli yıl sonra bu sefer, Yavuz ve II. Bayezid dönemlerinde Edirne'de sarayda hocalık yapan Aydınî Visalî, şiirlerini arı Türkçe ile yazmaya başladıysa da tutunamadı, kendisine arkadaş bulamadı. Ancak onun şiirleri bir sonraki çağda Tatavlı (İstanbul'un Kurtuluş semti) Mahremî(ö.1536) ile Edirneli Nazmî'ye (ö.1554) tesir etti. Bilhassa bu sonuncusunun arı Türkçe ile şiir yazmaktaki mahareti uzun zaman takdirle anıldı. Türkçe'nin ses yapısına uymayan arap ölçüsü aruzu reforma tabi tutup Türkler için yeni bahirler (aruz kalıpları) icad etti ve Türkçe kelimelerin önünü açtıysa da, çağında şiir sanatının klasikleşen diline karşı fazla direnç gösteremedi ve arı Türkçe, onun 48.000 beyit tutan divanında bir fantezi olarak kalmaya mahkum oldu. "*Mahremî ile Nazmî'den sonra bu yolda yürüyen olmadı. Kuvvetli birer kişiliğe sahip olmayan bu iki şairin Türkçe manzumelerde de aruz ölçüsünü kullanmaları, kendilerine halk şairleri derecesinde bile bir başarı sağlayamadı ve bu güzel teşebbüs bir çığır açmadan kaybolup gitti*[3]." Arı Türkçe endişesiyle değilse de, İstanbul'da konuşulan mahalli dili şiire taşıyarak dilde yeni arayışlara girenlerden Nedîm (ö.1730) ile onun açtığı yolda yürüyen Enderunlu Fazıl(ö.1810) ve yine Enderunlu Vasıf (ö.1824), uzun soluklu olamadılar. Gariptir ki Divan şairlerinin pek çoğu (Urfalı Yusuf Nabî ve Şeyh Galib Dede vd.) Türkçeyi istila eden Arapça ve Farsça kelimelerden şikayet ettikleri halde o kelimeleri kendileri de kullanmaktan çekinmemişlerdir.

Tanzimat yılları, dilde bir tasfiyenin yapılması gerektiğinin dillendirildiği ve hatta bu uğurda ciddi girişimlerin yapıldığı yıllar oldu. Üstelik Fransız İhtilali'nin ulus fikri Osmanlı topraklarına da ulaşmaya başlamıştı. Fikir akımlarıyla beraber dil problemi de gündeme girdi. Ne var ki bu konuda ciddi bir hamle için daha üç çeyrek asır geçmesi ve bunu devlet meselesi olarak görececek bir önderin gelmesi gerekiyordu.

Tanzimat (1839 >) ile birlikte dilde doğudan batıya bir dönüş başlamıştı. Zamanın şair ve yazarları dilin sadeleşmesinden yana idiler, ancak ciddi bir girişim yerine ekseri-

ya teorik fikir tartışmalarıyla vakit geçiriyorlardı. Şemseddin Sami[4], Ahmed Vefik Paşa, Şinasi gibi aydınların çalışmaları dilde kısmî sadelik sağlamış ise de bu, Tanzimat'ın değişim süreci içerisinde fazla uzun sürmemiş ve daha Servet-i Fünun (1895 >) mensuplarınınca inkar edilmiştir. Nitekim Türkçe'nin bu devirden kazanımı, imla ve sözlük problemlerine çözümler aranmaya başlaması ve peyderpey birkaç çalışmadan ibaret kalmıştır.

Meşrutiyet (1908 >) döneminde dil ciddi bir mesele olarak masaya yatırılmaya başlandı. Ali Canip (Yöntem), Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp gibi isimler dilde arılaşmayı savunmakla kalmadılar, eserlerini de bu yolda verdiler. Aruzdan heceye dönüldü. Bu girişimler Edebiyat-ı Cedide çatısı altında birleşti. Ardından Millî Edebiyat akımı bu fikirleri geliştirecektir. Ancak dildeki problemlerin altı asırlık birikimle ne büyük bir alana yayıldığına farkına varıldığı bu yıllarda, yazık ki ülkede siyasi istikrar sağlanamıyordu. Mütareke ve Millî Mücadele zamanlarında edebî dil biraz daha sadeleşmeye yöneldi ise de Türkçe'nin gerçek yüzünü göstermesi için ona sahip çıkacak ikinci bir Fatih'in, bir büyük kurtarıcının çıkması gerekecekti.

DEVLET VE DİL

Bir dil, eğer devlet sahip çıkarsa işlevini yerine getirebilir. Hangi ulusun tarihine barksanız bakınız, en büyük devlet adamlarının, dili önemseyenler arasından çıktığını görürsünüz. İngilizce'nin bugün dünya dili olmasının sebeplerinden biri ve belki başlıcası, Kral Alfred'in IX. asırda çıkıp Latince'nin egemenliğine karşı halkına ve aydınlarına hitaben, "Herkesin okuması gereken kitapları hepimizin anladığı dilden okuyacağız." demesi ve gerek tercüme, gerekse arılaştırma hareketlerinde ulusuna önderlik ederek İngiliz insanının, derin hafızasına lisan bilincini kazımış olmasıdır. İngilizler onu hâlâ "Büyük Alfred" olarak anarlar.

Bizim tarihimizde de devlet adamları arasında, lisana yön vermek bakımından "Büyük" sıfatıyla anılacak iki deha vardır. Birincisi Osmanlı İmparatorluğunun; diğeri Türkiye Cumhuriyeti'nin lisanını düzenleme yolunda iyi niyetle çalışmışlardır. Ne yazık ki her ikisi de yeni bir medeniyetin eşiğinde ulusuna önderlik eden bu dehaların belirlediği çizgiler ve açtıkları yollar daha sonra suistimal edilmiş ve "kraldan ziyade kralcılık" yanlılarınınca ırmağın yatağı değiştirilmiştir.

Fatih, dilde bir organizasyonu gerçekleştiren deha idi ve bir cihan İmparatorluğuna gereken dilin zeminini hazırlamıştı. Ancak aradan geçen onca asır içerisinde dil çığırdan çıkınca elbette onun yeniden düzenlenmesi gerekecekti. İşte bu noktada Atatürk, reorganizasyon için tarihin beklediği zamanı kavradı ve yeniden bir kahraman oldu. Cumhuriyet kurulmuş, dizi dizi devrimler yapılmaya başlanmıştı. 1928'de sıra Harf İnkılabı'nda idi ve artık Türkçe üzerinde gerekli çalışmalar yapılabilir, bu anahtar ile Türk'e has yeni dünyalar kurulabilirdi. Bu dünya, "muassır medeniyet(çağdaş uygarlık)" idealinde gizliydi. Dünya toplumlarının içinde bulundukları baş döndürücü değişim hızı, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin de teknoloji ve kültür açısından varması gereken hedefi belirliyordu. Siyasal ve toplumsal gelişmeler, ister istemez yeni kavramlar, yeni buluşlar, yeni süreçler adına kendi dilinin de gündemi belirlemesini zorunlu kılacaktır.

Bilim ile dil, birbirlerinin ayrılmaz parçaları olarak ulus hayatında yeni yönelişlere, yeni arayışlara zemin hazırlarlar. Teknolojiyi üreten ulus, o teknolojinin terimlerini ve

kavramlarını da üretir. Teknolojiyi başkasından alanlar için ise iki alternatif vardır. Ya o teknolojiyle birlikte gelen yabancı bir dili -ve dolayısıyla o dilin kültürünü- kabul etmek; yahut ona kendi diliyle karşı koyarak benliğini korumaya çalışmak. Bilim demek, terim demektir. Terimleri üretilmeyen bir bilim ancak varsayımdan ibaret kalır. Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'ni kurduğunda ülkenin bilim ortamı, muassır medeniyetler ile boy ölçüşmekten hayli zamandır uzak kalmıştı. Teknolojinin dayatması ile yabancı dilleri kabul etmek, kültürel hegemonya demektir. Çare, skolastik anlayıştan sıyrılıp yeni bir dünyada yeni bilim dilini yakalamak olmalıydı. Atatürk'ün de hedefi bu idi ve o, önce Harf Devrimi'ni gerçekleştirmişti. Şimdi sıra, gelişmiş ülkelerin türettiği kelimeleri aynen kabul etmek yerine, kültürel bağımsızlık için anadilde yeni kelimeler türetmeyi ve dili kendi tabii mecrasına oturtmayı hedef göstermekteydi. Bu ideal, günlük dilin fakirliğinden ziyade bilim dilinin zenginliğini hedef alıyordu.

BİLİM VE DİL

Bugün ABD'de uzay araştırmalarıyla ilgilenen NASA'nın bilimsel çalışmalarında 15.000'in üzerinde teknik terim kullanılmaktadır[5]. Türkçe'nin orta halk seviyesinde kullanılan günlük kelime sayısının ise yazık ki anca 300 civarında olduğu söylenmektedir. Ülkemizdeki kuşaklararası çatışmalar biraz da insan düşüncesine yardımcı olan dilin yetersizliği yüzünden kapsamlı düşünme yeteneğinin yitirilmesinden kaynaklanmaktadır. Bilim ile dilin dengesi kurulamadığı müddetçe siyasal, sosyal, ekonomik çatışmalar birbirini izlemeye adaydır. İşte Atatürk bu çatışmaları tahmin ve dünyada yaşanan gelişmeleri iyi takip ettiği içindir ki Harf Devrimi'nin ardından Türk dili için yapılabilecek ne varsa, tıpkı Sultan Fatih gibi, Büyük Alfred gibi bizzat kendisi başlatmıştı. Bunun adına özleştirme denildi.

Atatürk'ün öngördüğü özleştirmenin özeti, "yalnız yazı diline girmiş, fakat Türkçe'ye mâl olmamış yabancı kelimeleri Türkçeleştirmek ve dilimizde karşılığı olmayan kavramlara Türkçe karşılıklar bulmak"tır. Bu uğurda 1932 ilâ 1936 yılları arasında yoğun çalışmalar yapmış, çeşitli toplantılar, Dil Kurultayları ve oturumlar düzenlenmesini himaye etmiş, belki diğer devrimlerinden daha gayretli çalışmalarını dil konusuna ayırmıştır. Periyodik olarak haftanın belli günlerinde ülkenin yazar, şair ve dilcilerini aynı sofrada toplayıp üç yıl boyunca dili mercek altına aldığı bilinmektedir. Kendi görüşlerini içermesi açısından önemli olan Güneş-Dil teorisi, bu çalışmaların yalnızca bir kesitini oluşturur.[6]

"YETER Kİ BU DİL ŞUURLA İŞLENSİN..."

Namık Kemal, "*Osmanlıca diye üçüzlü bir dil yoktur.*[7]" demişti. Adaşı Mustafa Kemal de aynı şeyi söylüyordu ve bu hedef için Dil Devrimi'ni sağlık veriyordu. Aslında yapılan çalışmalar devrimden ziyade büyük ölçüde evrime kapı aralamaktaydı. Ama her ne olursa olsun, "ulusal dilin benliğini ortaya çıkarmak, onunla övünmek, onu işlemek, anlamayı ve anlaşılmayı kolaylaştırmak[8]" ve bu uğurda yapılacak her çalışmayı desteklenmek gerekiyordu. Nitekim S. Maksudi Arsal'ın "*Türk Dili İçin*[9]" adlı kitabının kapağına yazdığı şu takriz onun hedefini açıklamaya yetecektir. "*Milli his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin milli ve zengin olması, milli hissin inkişafında başlıca müessirdir. Türk dili, dillerin en zenginlerindendir; yeter ki bu dil şuurla işlensin.*"

Ülkesini, yüksek istiklâlini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır.[10]"

Her devrim, devrimcisinden ziyade devrim yanlılarınca korunur. Dil Devrimi'nde de devrimi alkışlayanlar, burada tartışmaya gerek duymadığımız bazı nedenlerle, o derece aşırı gittiler ki Atatürk'ün arılaştırmayı istediği Türkçe neredeyse tamamen ortadan kalktı. Büyük Önder'in hedefi yavaş yavaş kayboluyordu. Dil ile ilgilenen herkes Türkçe soy-lu olmayan her kelimeyi özleştirme çabası içinde âdeta yarışır olmuşlardı. Oysa Atatürk, Johann Wolfgang von Goethe'nin de dediği gibi "Bir dilin kudreti, bünyesine giren bütün yabancı kelimeleri atmasında değil, onları yutup sindirmesinde kendini gösterir." fikrin-den hareketle özleştirmeyi yabancı dillerden alınıp dile doldurulan içi boş, anlamsız, bu-lanık ve rastgele kullanılan kelimeleri dilden atarak yerlerine daha sağlıklı ulusal kelime-ler koymak şeklinde anlıyordu. O, yabancı dilden alındığı halde artık Türkçeleşmiş, telaf-fuzu değişerek Türk hançeresine uymuş, yeni bir form kazanmış kelimelerin dilden arın-dırılmasına kalkışmanın dili kısırlaştırmak olduğunu gayet iyi biliyordu. Dahası, bir ulu-sun hafızasını ve istikbalini yeniden formatlamak üzere yaptığı devrimlerinden biri olan Dil Devrimi'nde varılan noktanın bu sınırları aştığını görmek onu üzüyordu.

Falih Rıfki'yi dinleyelim:

"Bu dar özleştirme sıkıntıları içinde, bir gün, arkadaşlarından birine bir nutuk söy-lettiğini hatırlıyorum. Hiç bir yabancı kelime kullanmayacaktı. Ayağa kalktı, nutuk bir kekelemeden ibaretti. Kendisine dedim ki:

- Sanki İç Asya'dan gelen biri size derdini anlatmaya çalışıyor. Ama derdi nedir, ga-liba hiçbirimiz öğrenemedik.

Güldü. Sonra yalnız olduğumuz bir gün:

- 'Çocuğum beni dinle' dedi. 'Türkçe'nin hiç bir yabancı kelimeye ihtiyacı olmadığı-nı söyleyenlerin iddiasını tecrübe ettik. Bir çıkmaza girmişizdir. Dili bu çıkmazda bıra-kırlar mı? Bırakmazlar... Biz de çıkmazdan kurtarma şerefini başkalarına bırakama-yız.[11]"

GERÇEK KURTARICI!

Atatürk, ulusu kurtardığı gibi dili de kurtarma gayretindeydi. Bilinçle attığı adımla-rının halk üzerindeki etkisini, aydınlara akseden yüzünü inceliyor ve sağlıklı bir gidiş için gerekli yönlendirmeleri yapıyordu. *"Dili bir çıkmaza saplamışızdır[12]."* dediği noktadan geri dönme kararını, gerçek bir kurtarıcı sorumluluğuyla ve hiç çekinmeden verebiliyordu[13]. Ulusu için iyi olanı isteyen her devlet adamı aynı şeyi yapabilir miydi? Atılan yanlış adımı geri alma erdemi, insanların büyüklüğünü göstermez miydi?!.. Nitekim 1936 yılında verdiği bu karar ile dilde özleştirme çalışmalarını durdurdu ve o güne kadar alınan mesafeyi, Türk ulusunun istikbali için yeterli gördü.

SONUÇ

Ulusların tarihinde önemli rollere sahip olan kahramanlar, o ulusun kültürüne açılan kapıyı, yani ulusunun dilini düzenlemeyi de kendilerine görev edinmişlerdir. Bu bakımdan kurduğu devlete lazım olan dili şekillendirme gayreti içinde olan Fatih ile beşyüz yıla yakın bir zaman sonra aynı gayreti tekrarlayan Atatürk'ün vizyonu aynı çizgide buluşmaktaydı. Atatürk, Fatih'in ardından çeşitli etkenlerle benliğini yitirir duruma gelen Türkçe'yi yeniden Türk ulusunun öz dili yapma çabasındaydı. Bunun için dilin gerçek kaynaklarına inilerek onun bilinçle işlenmesini, çağdaş uygarlığın gerektirdiği tüm kavramları karşılayacak zenginliğe ulaştırılmasını, içindeki gereksiz unsurların temizlenmesiyle anlamayı ve anlaşmayı kolaylaştırarak ulusal kültürün yüceltilmesini öngördü. Bu uğurda Dil Devrimi'ni yalnızca fikir planında değil, aksiyon planında da destekledi. Harf Devrimi bunun göstergesiydi[14]. Öldüğü gün yine zihninde Türkçe'nin devrimi ve bilim dili olarak dünyadaki yerini almasını hayal ediyordu.

Onun hatırasına sadık kalmak her Türk vatandaşının ödevidir. Ancak bu uğurda herkesten fazla sorumlu olanlar yazarlar, şairler ve öğretmenlerdir. Bize göre her aydın, Türkçe'nin bir gönüllü neferi; her yazar, hatasız söylemeye mecbur bir dil işçisidir. Dahası, Türk dilinde ders veren her öğretmen, öncelikle bir Türkçe öğretmenidir.

Kaynaklar:

- [1] bk. Vendryes, J., (1968), *Dil ve Düşünce*, (Çev.B.Bardar), İstanbul, İnkılap Kitabevi, s.34
- [2] Aşık Paşa, (1330), *Garipnâme*, Süleymaniye Ktp., Laleli Bl., nr.1752, y. 253a
- [3] Levend, A.S., (1960), *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, s.77
- [4] Şemseddin Sami Bey'in Türkçe'nin bir lisan olarak topluma kabul ettirilmesinde büyük emekleri ve eserleri vardır. Onun Türkçeciliği ve Türkçe'nin gelişim seyri hakkında Ali Kemal'in Peyam gazetesinde yazdığı bir seri makale dilimizin tarihiyle ilgilenenlerin mutlaka okumaları gereken fikirlerle doludur [bk. Ali Kemal, (1997) *Makaleler* (ed.H.Pala) İstanbul, Kitabevi Yayınları, s. 107-154].
- [5] Geniş bilgi için bk. Brezezinski, Z.,(1970), *Between Two Ages*, New York, Harvard Edition, p.23
- [6] Geniş bilgi için bk. Hatipoğlu, V.,(1963), "Atatürk'ün Dilciliği", *Atatürk ve Türk Dili*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, s.9-22
- [7] bk. Namık Kemal, (13 Teşrinievvel 1863), *Tasvir-i Efkar*, s.2
- [8] bk. Dilaçar, A., (1963), "Atatürk ve Türkçe" *Atatürk ve Türk Dili*, Ankara,Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 52
- [9] Arsal, S.M., (1930),*Türk Dili İçin*, Ankara, Bozkurt Matbaası, s.1
- [10] Aksoy, Ö.A., (1964), *Dil Üzerine Düşünceler Düzeltilmeler*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, s.15
- [11] bk. Korkmaz, Z., (1992), "Atatürk ve Türk Dili" *Belgeler* , Ankara, Türk Dil kurumu yayınları, s.302
- [12] Atay, F.R., (1969), *Çankaya*, İstanbul, Doğan Kardeş Basımevi, s. 477
- [13] İlgili belgeler için bk. Korkmaz, Z., (1992), a.e., s.289-328
- [14] bk. Ertem, R., (1991), *Elifbe'den Alfabe'ye: Türkiye'de Harf ve Yazı Meselesi*, İstanbul, Dergah Yayınları, s.173-178
- Baydar, M., (1986), *Atatürk Diyor ki*, İstanbul , Varlık Yayınları, 151 s.
- Turan, Ş., (1981), *Atatürk ve Ulusal Dil*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 52 s.
- Kocatürk, U., (1984), *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, 3. bs., Ankara, Türk Dil kurumu Yayınları, 374 s.
- Ataman, S., (1981), *Dil Çıkmazı*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 163 s.
- Sevük,İ.H., (1949), *Dil Davası*, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 122 s.
- Eren, H. vd., (1991), *Dil ve Alfabe Üzerine Görüşler*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 39 s.
- Ergun, R., (1973), *Türk Dili, Atatürk ve Biz*, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 106 s.